

נוסח חילופי למנחות פרק י"ג מימי הגאונים

רבות הן המסכתות של הש"ס שכבר נמצאו להן נוסחאות עתיקות השונות בהרבה מהנוסח המצוי בידינו מאז הדפוס. נוסחאות חילופיות שרדו בעיקר בכתבי יד מארצות המזרח, מספרד ומתימן, אשר נעתקו הם עצמם או "אבותיהם" בימי קדם, בטרם נתגבש הנוסח למצבו היציב והסופי, ובעוד עיקר מסירתו היתה בעל פה. ענפים אלה התפתחו והתגלגלו בנפרד מהענפים של מסורת בני אשכנז וצרפת, שכתבי היד המייצגים אותם זכו להגיע לדפוס ובכך נקבעו לנוסח המצוי.

ברוב סדר קדשים אין בידינו נוסח חילופי ששרד בכתב יד שלם, אך נרשמו שינויי נוסח ולישנאות אחרינאות רבות בהגהותיו של רבי בצלאל אשכנזי בעל השיטה מקובצת, שנדפסו בגליונות הש"ס שלנו. אולם בפרק האחרון של מנחות, פרק 'הרי עלי עשרון', רב"א כמעט ואינו מגיה את לשון הגמרא, כי אם את לשון רש"י ותוס' בלבד. ושמא בפרק זה, יבש המעיין ממנו שאב את הנסחאות החילופיות שלו. שני כתבי היד השלמים שבידינו, מינכן ווטיקאן, הם מתלמודם של בני אשכנז, ונוסחם קרוב לנוסח המצוי בדפוס¹. לנוסחאות חילופיות שמוצאן מן המזרח נודעת חשיבות מיוחדת בסדר קדשים, כיון שאין בו פוסק ומכריע להלכה מבני אשכנז, ואין לנו אלא אורו של הרמב"ם. קרוב לודאי שהנשר הגדול ניזון מנוסח שהוא קרוב יותר לנוסחאות ספרד והמזרח, מאשר לנוסח המוצג לנו בתלמוד המודפס.

כעת זכינו למה שלא זכה רב"א, למצוא באוספים של הגניזה הקאהירית דפים וזוגות דפים ממסכת מנחות, שהם שרידים מכתב יד אחד, בהיר ומהודר במראהו ובתוכנו. דפים ששרדו מפרק ג הגיעו לאוקספורד לפני מאה ועשר שנה, וסימנם בקטלוג קאולי 2661 דפים 85-84. לאחר מכן הגיעו לאוסף טיילור-שכטר שבקמברידג' דפים נוספים, וסימנם שם F2(1), 47 ו-F1(1), 74. ושם זוג דפים נוסף מפרקנו, F1(1), 38 ועוד דף בודד, האחרון שבספר, סימנו F2(1), 155. זוג דפים נוסף מפרקנו נמצא **בספריית אוניברסיטת קולומביה בניו-יורק, וסימנו X893 InZ6²**.

כתב היד כתוב על קלף בכתב מרובע יפה, כסגנון המוכר מתעודות מתוארכות להמאה השמינית לאלף ה'ה'³, היינו מימיהם של הגאונים רב סעדיה גאון עד לרב שרירא גאון. כתב היד משורטט היטב, וסרגלו השמאלי מיושר והושלם בעזרת הסימן ^א. בכל עמוד 24 שורות. יש מעט הגהות בגליונות, גם הם בכתב מרובע, אולי של אותו סופר.

המעתיק נוהג לציין "מתני'" בכל פסקאות המשנה המפוזרות בין קטעי הגמרא, אך אינו מציין את תחילת הגמ' בסימן "גמ'" המוכר מכתבי יד מאוחרים יותר. סימון כזה מוכר לנו בכל שלשת העותקים של ספר המתיבות ששרדו בכתבי יד, והוא, ככל הידוע לנו, חיבור מאותה תקופה.

¹ תודתי למכון התלמוד הישראלי השלם, שבעזרת מחברות רישום שינויי הנוסחאות שלו, ערכתי את השוואת הנוסחאות.

² אין בידינו מידע כיצד הגיע קטע זה לשם, שכן לא נודע לנו על כל חומר גניזה אחר בספרייה זו. קטע זה אינו מופיע ברשימת נכסי כתבי היד העבריים של קולומביה שערך יצחק מנדלסון בשנת 1906.

³ תודתי לד"ר עדנה אנגל מהמכון לפאליוגראפיה עברית שליד הספרייה הלאומית בירושלים, שבדקה את צילום כתב היד שברשות המכון לתצלומי כתבי יד עבריים.

לבני דורנו, הרגילים לכתוב התלמודי האחד, המצוי כבר אלף שנים, סגנון הכתיב שבכ"י זה הוא יוצא דופן. יש חילוף עקבי באותיות הא (כגון "כמא") ו- עא (כגון "באנן"), ואף נמצא חילוף של טא ("קרתגני") וסא ("זגיא"). יש גם אותיות מובלעות שנעלמות בכתיב כגון "מיבי ליה" ("מיבעי ליה"), ואפילו באותיות שאינן נשמטות בדרך כלל, כמו "לשיין אלי" ("לשיתין אזלי"). הרכבת מאפיינים אלה יוצרים דפוסי לשון מיוחדים כגון "אמא" במקום "אמר", ו"אבא" במקום "עבד". מצוי מאוד כתיבת א' לסמן פתח, כגון בשמות "פאפא" ו"ראבה", וכתיבת י' במקום צירי או חיריק, כגון אילא, מיזיד, מישום, חיסדא, כאומיר. כמו כן צירופי מלים המוכרים לנו בצורתם המקוצרת, מופיעים כאן בנפרד, כמו "כי דתניא" "זה הוא". מאפיינים אלה מוכרים לנו מחיבורים אחרים מהתקופה הקדומה, כגון השאלות והלכות פסוקות.

כצפוי, רוב שינויי הנוסח כאן הם בחיסור, יתור וחילוף של לשונות הקישור בין מימראות התנאים והאמוראים, היינו ה"חומר" שבין ה"לבנים". בתקופה של מסירה בעל פה, הנוסח בקטעים אלה פחות יצוק וקבוע⁴, ועשוי להשתנות בין בית מדרש לבית מדרש, בהתאם ללשון הרגיל בפיו, כגון החילוף הלשוני "אי הכי" אלא מעתה", או החיסור ויתור של תיבות כמו "אמאי". הרגיל בפירושיהם של הגאונים ושל רבנו חננאל לש"ס מכיר היטב את הוספות מילות "קישור" אלה לצורך הלשון השוטפת של הסוגיה.

ברם, בהיותו נוסח קדום ביותר, מיוחד הוא כתב יד זה, בשינויים עקרוניים בגופן של המימראות ובדברי הפרשנות החסרים. שני משפטים שיוחסו בפי הראשונים ל"פירוש מרבנן סבוראי" ו"פירושא דספרים", חסרים בכ"י זה⁵. נוסח מדרש האגדה שבסוף הפרק שבכתב היד, קרוב יותר למקור שבמדרש ההלכה מאשר בנוסח המצוי⁶. גם במקומות אחרים, הנוסח משקף את המצב הפשוט של המקור, לפני שהותאם לצורך תפקידו בסוגיה⁷. ואכן נמצאים מקומות שניתן לומר שהרמב"ם קרוב יותר לנוסח שבכתב היד הזה, מאשר לנוסחאות האשכנזיות המצויות⁸. כמה משינויי הנוסחאות כאן היו לפני תלמידי רבנו גרשום מאור הגולה⁹, ויש מקומות שניתן לחוש בהם בהם, כי קדמוני אשכנז, הכירו את הנוסח הנמצא כאן ודחו אותו¹⁰. ואולי יש בכך הסבר מדוע נעלמו לשונות אלה מספרי הש"ס שנעתיקו באשכנז. נמצאים מקומות שבהם הנוסח כאן משקף את הניסוח במשניות עתיקות, שקדמו לחכמי אשכנז¹¹, ולעיתים, בנוסחאות שנשמרו בליקוטי האגדות של יהודי ספרד¹².

מאמר זה אינו בא במקום 'דקדוקי סופרים' שלם, ולפיכך לא העתקתי את כל שינויי הנוסח, אלא רק את מה שנראה בעיני חשוב מן הבחינות והמאפיינים

⁴ ראה דברי ר"ת מהקדמה לספר הישר.

⁵ ראה הערות 13, 15, ואפשר שגם 44 הוא חיסור של מימרא סבוראית. וראה גם הע' 94.

⁶ ראה הע' 92.

⁷ ראה הערות 14, 19, 22, 26, 38, 57, 60, 70.

⁸ ראה הערות 38, 87.

⁹ ראה הערות 24, 66, 67, 69, 72.

¹⁰ ראה הע' 38, וכן בהגהת התוספות, ראה 42. וביחס להגהת הש"ס ביד קדמוני אשכנז, ראה

כאן הע' 73. ואולי גם רש"י נשמר מנוסח הנמצא כאן, ראה הע' 92.

¹¹ ראה הע' 42, 43 (השווה בסדר חלוקת המשניות), 87.

¹² בעין יעקב- הע' 75, 77, 81, 89. בלקט הגדות התלמוד (קושטא רע"א) הע' 87.

שהזכרתי. רשמתי את דברי הש"ס שאין בה שינויים כדי להקל על הלומד, והם באותיות מוקטנות. לשון הש"ס המצוי החסר בכ"י, או שהוחלף בו, בא בסוגריים מעוגלים באותיות מרים. את הלשון המיוחד שבכ"י שאינו בנוסח המצוי, בא בסוגריים מרובעים באותיות וילנא. כתבי היד האחרים של מנחות- מינכן ווטיקאן, שניהם, כאמור, מבני אשכנז, מסכימים עם הנוסח המצוי פרט למקומות שהערת על כך בהערות.

קהא,

לא יביא, (מביא) [מית'י] שתי מנחות משני מינין.

[מתני'] פירשתי ואיני יודע מה פירשתי - יביא חמשתן. מאן תנא אמר רבי ירמיה: דלא כרבי שמעון, דאי רבי שמעון, כיון דאמר: מחצה חלות ומחצה ריקין יביא, אי נמי סבר לה כרבי יהודה דאמר: כל המנחות באות עשר, איכא לספוקה בארבע עשרה מנחות¹³. אביי אמר: אפילו תימא רבי שמעון, שמעינן ליה לרבי שמעון דאמר: מייתי ומתני; דתניא, רבי שמעון אומר: למחרת מביא אשמו ולוגו קהב,

עמו, ואומר: אם מצורע הוא - (זהו) [זה הוא] אשמו וזה לוגו, ואם לאו - אשם זה יהא שלמי נדבה, ואותו אשם טעון שחיטה בצפון, ומתן בהונות וסמיכה, ונסכים ותנופת חזה ושוק, ונאכל לזכרי כהונה ליום ולילה; (ואף על גב דקא מפריק מר בשחיטת קדשים: אימר דאמר רבי שמעון מייתי ומתני, לכתחילה לתקוני גברא, אבל בעלמא דיעבד אין, לכתחילה לא. הני מילי גבי שלמים דקא ממעט באכילתן, דהוו להו קדשים לבית הפסול, אבל מנחות אפילו לכתחילה¹⁴) אמר ליה רב פפא לאביי, (<ג>רבי שמעון דאמר: מחצה חלות ומחצה ריקין יביא),¹⁵ הא קא מייתי עשרון אחד משני עשרון ולוג אחד משני לוגין¹⁶ שמעינן ליה לר"ש דאמר: אם הביא עשרון אחד משני עשרונות ולוג אחד משני לוגין - יצא. ומיקמץ היכי קמץ דמתני ואמר: (אי חלות לחודייהו וריקין לחודייהו) [דאי מחצה חלות ומחצה ריקין] אמרי, דקא קמיצנא מחלות ליהוי אחלות, [והאי] דקא קמיצנא מריקין ליהוי אריקין, (אי מחצה ריקין ומחצה חלות) [ואי כוליה חלות וכוליה ריקין]¹⁷ אמרי, דקא קמיצנא

¹³ בהגהות שטמ"ק (מהדורת הרב אילן ע' 381) כתב: "בכל הספרים כ"י שבידי מצאתי זה הלשון: פי' דדילמא תשע חלות וריקין אחד, וגרועי ואוסופי עד לחלה א' ותשע ריקין, כ"ש אי סבר לה כרבי מאיר דאמר שתים עשרה דאיכא לספוקה בשש עשרה, וכן היה כתוב בספרו של הרגמ"ה, ונראה שהוא פי' מרבנן סבוראי ואינו מלשון התלמוד".

¹⁴ חסר. ובהגהות שטמ"ק (מהדורת הרב אילן ע' 382) הוגה בגמרא: "פירוש ואע"ג דקא מפריק מר בשחיטת קדשים וכו' כצ"ל. ונ"ב: כן נמצא בכל הספרים כ"י שבידי, ונראה שהוא מרבנן סבוראי". ובפירוש לתלמידי רגמ"ה: "האי פירוש דספרים הכי גרסינן אע"ג דקא מפרק מר בשחיטת קדשים אימור דאמר ר"ש לכתחלה תקוני גברא אבל בעלמא וכו'" גם בכ"י האשכנזיים, מינכן ווטיקן, חסר, אך בשניהם רק עד "לבית הפסול", משם ואילך איכא.

¹⁵ חסר. ובפירוש לתלמידי רגמ"ה נמצא (אחרי הנעתק לעיל בהערה 14): 'לר"ש דאמר מחצה חלות ומחצה ריקין יביא [הא] מייתי וכו' (ונוסף שם: 'והאי פירוש דבספרים הכי הוא דהוה בעי עשרון וחד לוג... עיין שם בארוכה).

¹⁶ בשטמ"ק רשם גם כאן תוספת פירוש מרבנן סבוראי 'פירוש דהוה בעי חד עשרון וחד לוג ומדפלגא לחלות ולריקין [וקא מצרף] לעשרון ולוג דחלות ומעשרון ולוג דריקין' (ונוסף: כך נמצא הלשון בכל הספרים כ"י שבידי), שאכן נמצא בכ"י מינכן ווטיקן, בכ"י זה חסר.

¹⁷ "כוליה" = "כולהו" בלשון התלמוד המצוי (כך מוחלף לקמן קו, א 6)

מחלות ליהוי (אמחצה) חלות ו(מחצה) ריקין, ודקא קמיצנא מריקין ליהו (אמחצה) (ריקין ו(מחצה) חלות. והא בעי¹⁸ (מיקמין)¹⁹ חד קומץ מחלות קו,

ומריקין, וקא קמיץ מחלות אריקין ומריקין אחלות שמעינן ליה לרבי שמעון דאמר: אם קמץ ועלה בידו מאחד על שניהם – יצא. והא איכא מותר שמן, דאי מחצה חלות ומחצה ריקין אמר – מותר השמן מחזירו לחלות, אי כולהו ריקין אמר – מותר השמן נאכל לכהנים כרבי שמעון בן יהודה; דתניא, רבי שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון: מושחן כמין כי, (ומותר) [ושאר]²⁰ השמן נאכל לכהנים. אמר ליה (רב כהנא) [ראבינא]²¹ לרב אשי: והא איכא לספוקה במנחת נסכים, דאמר רבא: מתנדב אדם מנחת נסכים בכל יום, כי קא מסתפקא²² ליה (סימן: יחי"ד בגל"ל לבונה בלוג"ג מקמצ"ה) – באה (בגלל) יחיד, באה (בגלל)²³ ציבור [נמי] לא מסתפקא ליה; כי קא מסתפקא ליה – באה בגלל עצמה, באה בגלל זבח לא מסתפקא ליה; כי קא מסתפקא ליה – טעונה לבונה, שאינה טעונה לבונה לא מסתפקא ליה; כי קא מסתפקא ליה – באה בלוג, באה בשלשה לוגין לא מסתפקא ליה; כי קא מסתפקא ליה – טעונה קמיצה, שאינה טעונה קמיצה לא קא מסתפקא ליה.

[מתני'] פירשתי מנחה של עשרונים [ואיני יודע כמה פירשתי מאחד ועד ששים]²⁴. תנו רבנן: פירשתי מנחה (וקבעתי בכלי אחד)²⁵ של עשרונים ואיני יודע מה פירשתי – יביא מנחה של ששים עשרונים, דברי חכמים; רבי אומר: יביא מנחות של (עשרונים) [עשרונות]²⁶ מאחד ועד ששים, שהן אלף ושמונה מאות וששים. פירשתי ואיני יודע מה פירשתי ואיני יודע מהן פירשתי ואיני יודע כמה פירשתי – יביא חמש מנחות של ששים עשרונים שהן שלש מאות, דברי חכמים; רבי אומר: יביא (חמש) מנחות של (ששים) עשרונים²⁷ מאחד ועד ששים, שהן [תמה]²⁸ תשעה אלפים ומאה וחמשים. במאי קא מיפלגי אמר רב חסדא: במותר להכניס חולין לעזרה קא מיפלגי, רבי סבר: אסור להכניס חולין לעזרה, ורבנן סברי: מותר להכניס חולין

¹⁸ בכ"י מוחלף בכל מקום (בעי) [באנן]. וכן קו, א 38, קי, א 46, הנובע מהחלפת ע-א. השוה ללשון המצוי בהלכות פסוקות "איביי להו".

¹⁹ השלמה לשונית לצורך בהירות המשפט, ויתכן שנוסף בעריכה אחרי כתב היד.

²⁰ כך בכל כתבי היד, גם האשכנזיים. והוחלף בעריכת הדפוס כדי לדמות ללשון סוגיית הגמרא הסמוך לפניו.

²¹ רבינא הוא הבר-פלוגתא המצוי של רב אשי. בשקלא וטריא בין רב כהנא ורב אשי כמעט תמיד רב אשי הוא במעמד של התלמיד, הפותח בשאלה, (פרט לברכות כד, א). כתיב המלא כאן, עם א' במקום פתח, מצוי בכ"י עתיקים, ונמצא כאן באופן עקבי, כדוגמת הלכות פסוקות ושאליות שבכ"י. דוגמאות, להלן שורה 11 [א]בא, 35 והאכא קט, א 17 האכא, קז, א 6 פאפא. ²² במשפט זה, וכן לאורך כל הסוגיא, מילות ההתפעל "מתנדב" ו"מסתפקא" מופיעים בכ"י בצורתם הארמית "מינדב"; "מספקא".

²³ שני תיבות אלו חסרים בכל כתבי היד. ולפי רמזי הסימנים הנמצאים ברוב הנוסחאות כצ"ל. ונראה שנוספו כדי להשוות את הלשון לזו שבבבא הבאה של המימרא.

²⁴ במקום פסיקאה 'פירשתי-עשרונים' כאן נעתק כל הקטע מהמשנה, עם קידומת ציון "מתני'" (וכן לקמן קז, א).

²⁵ תוספת פרשני זו, חסרה גם בכ"י האשכנזיים ובפירוש תלמידי רגמ"ה, ובכך משתווה לשון הברייתא לזו שבמשנה. ראה רש"י על המשנה בתחילת הפרק ד"ה רבי אומר.

²⁶ צורת הריבוי בנקבה כאן, ובכל דברי רבי שבהמשך הברייתא, כלשון שבמשנה.

²⁷ לשון פחות מפורט של הברייתא שבכ"י, דומה ללשון המשנה.

²⁸ תוספת שלא הגיע לענף הנוסח המצוי, פירוש, כנראה: "סך הכל".

לעזרה²⁹ [ודכלי עלמא מותר לערב חובה בנדבה]³⁰ (רבא) [ראבה]³¹ אמר :
 דכולי עלמא אסור להכניס חולין לעזרה , והכא במותר לערב חובה בנדבה קא
 מיפלגי , [ד]רבנן סברי : מותר לערב חובה בנדבה , ורבי סבר : אסור לערב
 חובה בנדבה . אמר ליה אביי לרבא , לרבנן דאמרי : מותר לערב חובה בנדבה ,
 הא בעינן³² שני קמצים דקמיץ והדר קמיץ . והא³³

ת"ר: הרי עלי למזבח - יביא לבונה, שאין לך דבר שקרב לגבי מזבח אלא לבונה, פירשתי
 ואיני יודע מה פירשתי - יביא מכל דבר שקרב למזבח. ותו ליכא והא איכא עולה איכא
 עורה לכהנים. והא איכא עולת העוף איכא קזא

מוראה ונוצה. והאיכא נסכים! [נסכין] (לשיתין אזלי) [לשיין אלי]³⁴. והאיכא מנחת
 נסכים! כיון דאיכא מנחה דאכלי כהנים מינה, לא פסיקא ליה .

[מתני'] הרי עלי זהב - לא יפחות מדינר זהב. [כסף לא יפחות מדינר כסף. נחשת
 לא פחות מימעה כסף, פירשתי ואיני יודע מה פירשתי יביא עד שיאמר
 לא לכך ניתכונתי].

ודלמא נסכא אמר ר' אלעזר: דאמר מטבע. ודלמא (פריטי) [פרוטה] אמר רב
 פ[א]פא: (פריטי דדהבא לא עבדי אינשי) [באתרא דלא עבדי פריטי דדהבא]³⁵ .

[מתני'] כסף - לא יפחות מדינר. ודלמא נסכא א"ר אלעזר: דאמר מטבע. ודלמא
 (פריטי) [פרוטה] אמר רב (ששת) [פאפא]: באתרא דלא (סגו) [עבדי]³⁶ פריטי
 דכספא .

[מתני'] נחושת - לא יפחות ממעה כסף.
 תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא יפחות מצינורא קטנה של [ש]נחשת. למאי חזיא
 אמר אביי: ש(מ)חטטין בה פתילות, ומקנחין בה נרות.
 ברזל - (תניא), אחרים³⁷ אומרים: לא יפחות מכליה עורב. וכמה אמר רב יוסף: אמה
 על אמה. [ואיכא דאמרי] [אחרין אמרין] : לא יפחות מאמה על אמה. למאי חזיא
 אמר רב יוסף: ל[לאמה] כליה עורב .

מתני'. הרי עלי יין - לא יפחות משלשה לוגין; שמן - לא יפחות מ[ה]לוג³⁸, רבי אומר:
 שלשה לוגין. פירשתי ואיני יודע מה פירשתי - יביא כיום מרובה .

²⁹ בכ"י הסדר הפוך, "רבנן סברי מותר.. רבי סבר אסור..".

³⁰ בכ"י נוספה השלמה זו כדי להעמיד סברת רב חיסדא כנגד זו של (רבא) [רבה] הסמוך אחריו.
³¹ חילוף שמות מצוי. וכן באופן עקבי בהמשך הסוגיא. כתיב מלא (כמו כן גם לקמן קטא, 15)
 מצוי גם בספרי הגאונים הקדמונים כגון הלכות פסוקות.

³² בכ"י, כאן ובכל מקום, הכתיב: באנן. כסגנון המצוי בהלכות פסוקות.
³³ עד כאן הדף הראשון מהשריד הנמצא בקולומביה. אחריו, לאחר חיסור של דף, נמצא בזוג
 דפים שבקמברידג' F1(1), 38, גם הם חסרים דף באמצע. הדף הראשון מהזוג מכיל ק"ו, ב, 52 -
 ק"ז, ב, 27.

³⁴ מתוקן בגליון 'לשפין' וקשה. ויתכן שהכתיב כאן משקף את השמע הארמית לגירסא המצויה,
 שכן נבלע הז' מתיבת 'אזלי'.

³⁵ בדפוס ובכ"י אשכנז מתרץ ר' פפא מתוך חזקה, בכ"י הוא מעמיד אוקימתא, כדוגמת הסוגיא
 הבאה לגבי כסף.

³⁶ כנ"ל, היינו אותו סוגיא דלעיל לגבי זהב, מועתק לכאן לגבי כסף.

³⁷ בכ"י הוא כתוב "אחורין".

(גמ') ת"ר: אזרח - מלמד שמתנדבין (יין) [נסכין]³⁹; וכמה שלשה לוגין. (ו) מנין שאם רצה להוסיף יוסיף תלמוד לומר: יהיה; יכול יפחות תלמוד לומר: ככה .

[מתני'] שמן - לא יפחות מן הלוג, רבי אומר: שלשה לוגין.

במאי קא מיפלגי אמרוה רבנן קמיה דרב פפא: בדון מינה ומינה, (בדון) [ודון] מינה ואוקי(ם) באתרה קא מיפלגי, רבנן סברי: דון מינה ומינה, מה מנחה מתנדבין אף שמן (נמי) מתנדבין, ומינה, מה מנחה בלוג אף שמן [נמי] (ב)לוג; ורבי סבר: דון מינה ואוקי באתרה, מה מנחה מתנדבין אף שמן (נמי) מתנדבין, ואוקי באתרה, כנסכים, מה נסכים שלשת לוגין אף שמן נמי שלשת לוגין. אמר (להו) [ליה]⁴⁰ רב פפא: אי ממנחה גמר לה רבי, דכולי עלמא (לא פליגי)⁴¹ דון מינה ומינה, אלא רבי מאזרח גמיר לה. אמר ליה רב הונא בריה דרב נתן לרב פפא: (ומי מצית אמרת הכי? והתניא) [והא לא תנא הכי]: קרבן - מלמד שמתנדבין (שמן) [נסכים]⁴², וכמה שלשת לוגין; מאן שמעת ליה דאמר שלשת לוגין? רבי, וקא (מייתי) [נסיב] לה מקרבן! א"ל: אי תניא תניא .

[מתני'] פירשתי ואיני יודע מה פירשתי - יביא כיום מרובה.

תנא: כיום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת .

מתני'. הרי עלי עולה - יביא כבש, ר' אלעזר בן עזריה אומר: או תור או בן יונה. פירשתי מן הבקר ואיני יודע מה פירשתי - יביא פר ועגל; מן הבהמה ואיני יודע מה פירשתי - יביא פר ועגל, איל, (שעיר)⁴³, גדי וטלה; פירשתי ואיני יודע מה פירשתי

קזב,

מוסיף עליהן תור ובן יונה⁴⁴. (הרי עלי תודה ושלמים - יביא כבש. פירשתי מן בקר ואיני יודע מה פירשתי - יביא פר ופרה, עגל ועגלה; מן הבהמה ואיני יודע מה פירשתי - יביא פר ופרה, עגל ועגלה, איל ורחלה, שעיר ושעירה, גדי וגדייה, טלה וטלייה. הרי עלי שור - יביא הוא ונסכיו במנה, עגל - יביא הוא ונסכיו בחמש, איל - יביא הוא ונסכיו בשתים, כבש - יביא הוא ונסכיו בסלע. שור במנה - יביא במנה חוץ מנסכיו, עגל בחמש - יביא בחמש חוץ מנסכיו, איל בשתים - יביא בשתים חוץ מנסכיו, כבש בסלע - יביא בסלע חוץ מנסכיו. שור במנה והביא שנים במנה - לא יצא, ואפילו זה במנה חסר דינר וזה במנה חסר דינר. שחור והביא לבן, לבן והביא שחור, גדול והביא קטן - לא יצא, קטן והביא גדול - יצא, רבי אומר: לא יצא.)

³⁸ בכ"י הלשון שוה לזו שבסיפא (שמן).

³⁹ כלשון הברייתא דלעיל קד, א, דמיירי גם בנדבת שמן, נוסח זה אינו מאפשר את הפירוש שבתלמידי רגמ"ה, שדייקו שהמדרש כאן מוסבת רק ארישא דמתניתין, דאיירי דוקא ביין. "מלמד שמתנדבין יין לחוד... יין ולא שמן... אבל בשמן לחוד בלא מנחה לא משתעי כלל", זאת כדי שלפחות רישא דמתניתין יוקם אליבא דר' עקיבא (משנה ספ"ב), דסבר אין נדבת שמן. ונראה לפי גירסת כה"י, שהדרשה שבברייתא כאן זהה לדרשה שבברייתא המובאת בסוגיא הבאה הנלמד מ'קרבן' - מלמד שמתנדבין (שמן) [נסכים], וא"כ שני הברייתות על דעת רבי הם. ולפי זה, אין כל שיטה בסוגייתנו דסבר כר' עקיבא שם. וראה בספרא, נדבה פר' ח: "ומנין שהיחיד מתנדב יין.. ומנין שהיחיד מתנדב שמן", ראה בדברי מהר"י קורקוס בכסף משנה להלכות מעשה הקרבנות רפ"ד..

⁴⁰ כצ"ל, כמענה ל"אמרוה רבנן" דלעיל.

⁴² כמו בסוגיא הקודמת.

⁴³ חסר בכ"י, ונוסח זה מוכר לבעלי התוס' ונשמרו ממנה, שכן כתבו "ויש ספרים דלא כתיב שעיר, ועל כרחין גרסי' ליה, כדקתני גבי שלמים (כלומר בבכא הבא של משנתינו) - 'שעירה'". ואכן כך הדבר במשנה כ"י קויפמן, חסר בבכא "עולה", וישנו בבכא "שלמים".

⁴⁴ ככה"י כאן הופסק רצף המשנה (כבמשנה כ"י קויפמן, שם המשניות מחולקות וספורות), ולפי זה הגמרא: "תנו רבנן וכו'" מוסבת על בכא ד"עולה" בלבד. ושלא בככ"י מינכן, שם הסוגיא מוסבת על דברי ר' אלעזר בן עזריה מהרישא.

גמ'. (ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה)⁴⁵.
תנו רבנן: הרי עלי עולה בסלע למזבח - יביא כבש, שאין לך דבר שקרב בסלע לגבי מזבח
אלא כבש; שקרב בסלע. פירשתי ואיני יודע מה פירשתי - יביא מכל דבר שקרב בסלע
לגבי מזבח .

[מתני'] פירשתי מן הבקר ואיני יודע מה פירשתי - יביא פר ועגל⁴⁶.
(אמאי)⁴⁷ וליתי פר ממה נפשך הא מני רבי היא, דאמר: קטן והביא גדול - לא יצא.
(אי רבי), אימא סיפא: (שור במנה והביא שנים במנה - לא יצא, ואפי' זה במנה חסר דינר
וזה במנה חסר דינר; שחור והביא לבן, לבן והביא שחור, גדול והביא קטן - לא יצא; קטן
והביא גדול - יצא, רבי אומר: לא יצא) [הרי עלי תודה או שלמים יביא כבש
פירשתי...] ⁴⁸;

קט,א
מתניתין: הרי עלי עולה - יקריבנה במקדש, ואם הקריבה בבית חונו - לא
יצא. הרי עלי עולה שאקריבנה בבית חונו - יקריבנה במקדש, ואם הקריבה
בבית חונו - יצא; רבי שמעון אומר: אין זו עולה. הריני נזיר - יגלח
במקדש, ואם גלח בבית חונו - לא יצא. הריני נזיר שאגלח בבית חונו -
יגלח במקדש, ואם גלח בבית חונו - יצא; ר' שמעון אומר: אין זה נזיר.
[כהנים ששימשו וכו'... נאמר בעולת הבהמה וכו'... בלבד שיכוון אדם
את דעתו לשמים] ⁴⁹.

גמרא. יצא (הא) [ואמאי] מקטל קטלה אמר רב המנונא: נעשה כאומר הרי עלי
עולה ע"מ שלא אתחייב באחריותה. אמר ליה (רבא) [ראבה]: (אלא מעתה)
[אי האכי] סיפא דקתני: הריני נזיר שאגלח בבית חונו - יגלח במקדש, ואם
גלח בבית חונו - יצא, הכי נמי (דנעשה כאומר) [דאמ'] הריני נזיר על מנת
שלא אתחייב באחריות קרבנותיו, (נזיר כמה דלא מייתי קרבנותיו לא
מתכשר)⁵⁰ [מידי מששא⁵¹ הוא נזיר כל כמא⁵² דלא קרבי קורבנות ידי
מישתרי⁵³]. אלא אמר רבא: אדם זה לדורון נתכוין, אמר: אי סגי⁵⁴ בבית

⁴⁵ בכ"י משפט פרשני זה אינו קיים!. ונראה שהיה לפני הרמב"ם, לפי מה שכתב בפירושו
למשנתינו.

⁴⁶ ראה לעיל, בנוסח המצוי, פסקא זה ממשנתנו יכול להיות מבבא ד"שלמים" או מהרישא,
בבא ד"עולה". לפי חלוקת המשניות שבכ"י, ולפי נוסח הקושיא בסוגיית הגמרא כאן, ברור
שמדובר רק ברישא, בבא ד"עולה". ראה להלן בסמוך.

⁴⁷ תוספת לשון השקלא וטריא חסר בכה"י, ואיתא בפירוש תלמידי רגמ"ה.

⁴⁸ הקושיא מן הסיפא, בכ"י אינו מן הסיפא של המשנה כולה (כפי שמופיעה בנוסח המצוי - עד
"לא יצא"), אלא מן הבבא הסמוך אחריו (היינו סיפא לו). ואיפשר שזו נובעת משינוי בחלוקת
המשנה. מ"מ קשה מה הראיה מבבא זו. וכאן מסתיים הדף ואין בידינו הדף הסמוך אחריו.
ואולי צ"ל שמכאן נעתק המשנה כולה עד סופה, והראיה מן הסיפא כבנוסח המצוי. וחבלא על
דעבדין.

⁴⁹ כאן נעתק כל המשנה עד סוף הפרק, ללא חלוקה.

⁵⁰ קרוב ללשון זה נמצא בפירוש תלמידי רגמ"ה.

⁵¹ כנראה הפירוש לביטוי נדיר זה הוא "אין בו ממש" (ראה פסחים ד,ב), אך לא מצאתי בש"ס
כדוגמתה כאן, בתפקיד של תחילת קושיא.

⁵² כך נכתב "כמה" בכ"י זה בכל מקום. כמו כן קז,ב 25 "ממא נפשך".

⁵³ לשון זה מעט הולם יותר את כוונת המשפט, שהרי הקרבן אינו מכשיר את הנזיר, אלא מתיר
אותו ביין וטומאה. וכך נרגש בפ"י רגמ"ה: "לא מתכשר ביין וליטמא"

חוניו טרחנא, טפי לא מצינא (לאיצטעורי) [טרחנא], (נזיר נמי) האי גברא לצעורי נפשיה קא מיכוין, אמר: אי סגיא בבית חוניו (טרחנא) [מצטערנא נפשאי]⁵⁵ טפי לא מצינא (לאיצטעורי) [דאיצטעיר נפשאי]. ורב המנונא (אמר לך: נזיר) – ⁵⁶ כדקאמרת, עולה – על מנת שלא אתחייב באחריותה קאמר. ואף רבי יוחנן סבר לה להא דרב המנונא, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הרי עלי עולה שאקריבנה (בבית) [במקדש]⁵⁷ חוניו, והקריבה בארץ ישראל – יצא וענוש כרת. תניא נמי הכי: הרי עלי עולה שאקריבנה במדבר, והקריבה בעבר הירדן – יצא וענוש כרת.]:

מתניתין. הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר, שנאמר: אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה בירושלים (כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם, הרי (אלו) [הן] כבעלי מומין, חולקין ואוכלין ולא מקריבין).

גמרא. אמר רב יהודה: כהן ששחט לעבודת כוכבים, קרבנו ריח ניחוח. אמר רב יצחק בר אבדימי: מאי קראה יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם והיו לבית ישראל למכשול עון על כן נשאתי ידי עליהם נאום ה אלהים ונשאו עונם, וכתוב בתריה: ולא יגשו אלי לכהן לי, (אי עבד שירות אין, שחיטה לאו שירות הוא)⁵⁸ [אי דאבא⁵⁹ שירות הוא דלא יגש⁶⁰, הא לא אבא שירות יגש]⁶¹. איתמר: שגג בזריקה – רב נחמן אמר: קרבנו ריח ניחוח, רב ששת אמר: אין קרבנו ריח ניחוח. אמר רב ששת: מנא אמינא לה דכתיב: והיו לבית ישראל למכשול עון, מאי לאו או מכשול או עון, ומכשול – שוגג, ועון – מזיד. ורב נחמן [אמ' לך לא] מכשול דעון. אמר רב נחמן: מנא אמינא לה (דתניא)⁶² [דכתי'⁶³ וכפר הכהן על הנפש השוגגת בחטאה בשגגה] [לפני ה' לכפר עליו]⁶⁴ מלמד שכהן מתכפר על ידי עצמו; במאי אילימא בשחיטה, מאי איריא⁶⁵ שוגג אפילו מזיד נמי אלא לאו בזריקה. ורב ששת אמר לך: לעולם בשחיטה, ובמזיד לא נעשה משרת לעבודת כוכבים. ואזדו לטעמייהו, דאתמר: הזיד בשחיטה – רב נחמן אמר: קרבנו ריח ניחוח, ורב ששת אמר: אין

⁵⁴ בכ"י: זגיא. והוא חילוף כתיב המצוי בהלכות פסוקות.

⁵⁵ לפי זה שני בבות של המימרא יוצאות שקולות בלשונם. ואילו הנוסח המצוי יוצר שוויון לשוני בין שני הרישאות לשני הסיפאות.

⁵⁶ נוסף להבהרת לשון השקלא וטריא, וחסר בכ"י, וגם בכ"י מינכן.

⁵⁷ לשון המימרא בנוסח המצוי דבק יותר ללשן המשנה.

⁵⁸ בנוסח זה, הדרשה כבר הוסבה לדברי רב יהודה "כהן ששחט", כהכנה למחלוקת דלהלן (בסוף העמ') בין רב נחמן ורב ששת אי נעשה משרת לע"ז בשחיטה.

⁵⁹ בכל מקום בסוגיא הוחלף בכ"י עבד\אבא. וכן דרכו לחליף אמר\אמא בכל מקום.

⁶⁰ נוסח זה דבק יותר ללשון המקרא הנדרשת.

⁶¹ נראה שזו הלשון הדרשה הפשוטה של המקרא, ללא עיבודה לצורך שיבוצה כראיה לרב יהודה.

⁶² וכן נעתק בילקוט שמעוני סי' תשמ"ח. ראה לעיל עד, הדרשה מופיעה בתוך מדרש תנאים בברייתא.

⁶³ משמע, אינה מובאת מדרשות התנאים או מברייתא, אלא חלק מהמימרא של רב נחמן.

⁶⁴ השלמת הפסוק הנדרש. ואולי דוקא מהריבוי כאן נלמד שהכהן מתכפר על ידי עצמו, שכן "הנפש השוגגת" כבר נדרשת בהוריות ז,ב ללמד על הנשיא, או בספרי זוטא טו, ללמד על היחידים שלא חטאו, שניהם על פי ההקשר של המקרא. ראה רש"י כאן, בנוסח המצוי.

⁶⁵ הכתיב בכ"י: "אריה".

קרבנו ריח ניחוח .רב נחמן אמר קרבנו ריח ניחוח ,דלא עבד שירות ;רב
ששת אמר אין קרבנו ריח ניחוח ,

קט,ב

נעשה (משרת)⁶⁶ [כומר]⁶⁷ לעבודת כוכבים. אמר רב נחמן: מנא אמינא לה דתניא: כהן שעבד עבודת כוכבים ושב, קרבנו ריח ניחוח; במאי אילימא בשוגג, (מאי ושב), שב ועומד הוא, אלא (פשיטא)⁶⁸ במזיד, ואי בזריקה, (כי שב מאי הוי)⁶⁹ הא עבד לה שירות, אלא לאו בשחיטה. ורב ששת אמר לך: לעולם (בשוגג)⁷⁰ [בזריקה]⁷¹, והכי קאמר: אם שב מעיקרו, דכי עבד בשוגג עבד – קרבנו ריח ניחוח, ואם לאו – (אין קרבנו ריח ניחוח) [נעשה {כומר לעבודה זרה}⁷²].

...אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה, אלא לא קיבל עליו חוננו, שהיה שמעי אחיו גדול ממנו שתי שנים ומחצה, ואף על פי כן נתקנא בו חוננו בשמעי אחיו, אמר לו: בא ואלמדך סדר עבודה, הלבישו באונקלי וחגרו בצילצול והעמידו אצל המזבח. אמר להם לאחיו הכהנים: ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו, אותו היום שישתמש בכהונה גדולה אלבוש באונקלי שליכי ואחגור בצילצול שליכי. בקשו אחיו הכהנים להרוגו, סח להם כל [אותו] המאורע, בקשו להרוג את חוננו, רץ מפניהם ורצו אחריו, רץ לבית המלך ורצו אחריו, כל הרואה אותו אומר: זה הוא (זה הוא), הלך לאלכסנדריא של מצרים ובנה (שם) מזבח והעלה עליו לשם שמים, שנאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' (בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה לה'), (ו)כששמעו חכמים בדבר, אמרו: ומה זה שברח ממנה כך, המבקש לירד לה על אחת כמה וכמה. תניא, אמר רבי יהושע בן פרחיה: בתחלה (כל) האומר (עלה לה), [לו רד לה] אני כופתו ונותנו לפני (ה)ארי, (עתה כל) [עכשו]⁷³ האומר לי (לירד) [עלה] ממנה⁷⁴, אני מטיל עליו (קומקום) [קוממוס] של חמין (, שהרי שאול ברח ממנה וכשעלה בקש להרוג את דוד⁷⁵). אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא (לאביי) [לרב אשי]⁷⁶ רבי מאיר האי קרא דרבי יהודה מאי עביד

⁶⁶ כלשון הסמוך לפניו אליבא דרב נחמן, ובהתאם ללשון המקרא ביחזקאל מד, שבתחילת הסוגיא.

⁶⁷ כך גם בשאר כ"י, ובפי' תלמידי רגמ"ה. ושמא הוחלף בדפוס מחמת אימת הצנזורה.

⁶⁸ תיבה זו בדרך כלל אין במשמעה "שמע מינה" כדהכא. והוא כלשון פי' תלמידי רגמ"ה כאן.

⁶⁹ שני הוספות אלו משלימים את לשון השקלא וטריא.

⁷⁰ כלומר בשחיטה בשוגג, וכך הוא בפירוש תלמידי רגמ"ה.

⁷¹ משמע, דוקא הזיד בשחיטה נעשה כומר, ואין קרבנו ריח ניחוח, אבל הזיד בזריקה, לא. בכך חוזר השקלא וטריא למחלוקת המקורית בתחילת הסוגיא, בעניין עם מתכפר על מעשה שחיטה או זריקה, ולא על ה"איתמר" שהסב את מוקד המחלוקת על ציר שחיטה בשוגג או במזיד.

⁷² חסר חלק מהתיבה הראשונה מחמת הפגימה בתחתית הדף. השלמתי בסוגריים מסולסלות, ע"פ לשון הסוגיא. בנוסח המצוי יש משפט שקול. הלישנא אחרינא שבכ"י משקף את שני צדדי השיקול בלשון דלעיל בסוגיא, אליבא דר' ששת.

חסר בין F1, 38 לוף השני שבקלומביה דף אחד, המכיל קט, ב 12-38 דף אחד.

⁷³ כך גם בפירושי תלמידי רגמ"ה ורש"י.

⁷⁴ היפוך הלשון שבכ"י נמצא גם בדפוס וניציאה. כבנוסח המצוי מופיע בתלמידי רגמ"ה וברש"י בשם "לישנא אחרינא". בתוס' ייחסו אותו להגהות רבי קלונימוס בשעת פטירתו, כנראה ע"פ אבות דר' נתן ספ"י. והלישנא קמא שם וברש"י ותוס' שונה משניהם.

⁷⁵ תוספת זה, המבוססת על המשך המאמר באבות דר' נתן שם, חסר בכל כ"י.

⁷⁶ וכן הוא בעין יעקב. ואכן ב 18- מקומות בש"ס נמצאים מימראות מר' קשישא לרב אשי, רובם בנשים ונזיקין, אך אין דוגמא אחרת בכל הש"ס של מימרא מר' קשישא לאביי.

ליה, [מיבי ליה]⁷⁷ לכדתניא: לאחר מפלתו של סנחריב, יצא חזקיה ומצא בני מלכים ש(היו) יושבין בקרונות של זהב, הדירן שלא לעבוד עבודת כוכבים, שנאמר: ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען קי,א

ונשבעות לה צבאות, [עיר ההרס יאמר לאחת] הלכו לאלכסנדריא של מצרים ובנו מזבח והעלו עליו לשם שמים, שנאמר: ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים [ומצבה אצל גבולה ליי]. (עיר ההרס יאמר לאחת) מאי עיר ההרס יאמר לאחת, כדמתרגם רב יוסף: קרתא (ד) בית שמש ד[היא] עתיד למיחרב (א) יתאמר דהיא חדא מנהון. (וממאי דעיר) [מאי מש]מע[קאיי]⁷⁸ ההרס לישנא דשימשא היא דכתיב: האומר לחרס ולא יזרח.

הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ, הביאי בני מרחוק – אמר רב הונא⁷⁹: אלו גליות של בבל שדעתן מיושבת עליהן כבנים, ובנותי מקצה הארץ – אלו גליות (של שאר) [שבשאר] ארצות שאין דעתן מיושבת עליהן כבנות.

אמר (רבי אבא) [ראבה]⁸⁰ בר רב יצחק אמר רב⁸¹ (חסדא), [ואמרי לה אמ' רב כהנא אמ' רב], ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב: מצור ועד קרטיגני⁸² [היו] מכירין את ישראל ואת אביהם שבשמים, (ו) מצור כלפי מערב ומקרטיגני כלפי מזרח (אין) [לא היו] מכירין את ישראל ולא את אביהן שבשמים. איתיביה רב שימי בר חייא לרב: ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגוים (ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה) אמר ליה: שימי, את דקרו (ליה) אלהא דאלהא, בכל מקום מוקטר מוגש לשמי [ומנחה טהורה] בכל מקום סלקא דעתך אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום, מעלה (אני עליהן) [עליהן הכתוב] כאילו מקטירין ומגישין לשמי; ומנחה טהורה – [אמ' רב חוניא]⁸³ זה הלומד תורה בטהרה, נושא אשה ואחר כך לומד תורה.

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות – מאי בלילות א"ר יוחנן: אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקים בעבודה. לעולם זאת על ישראל – א"ר גידל⁸⁴ אמר רב: זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו (קרבן)⁸⁵ [בכל יום]; ורבי יוחנן אמר: אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם. אמר ריש לקיש, מאי⁸⁶ דכתיב: זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה

⁷⁷ כך הכתיב בכתב יד "מיבעי ליה" שבלשון המצויה. וכן לקמן קי,א שורה 32. והוא כסגנון הכתיב שבהלכות פסוקות. תפקידו כאן כהשלמה לשטף השקלא וטריא. וכן התיבה הבאה כתוב בכ"י "כי דתניא" כסגנון העתיק.

⁷⁸ השלמת לשון זה נמצא גם בעין יעקב.

⁷⁹ כאן, ולקמן שורה 46, הכתיב בכ"י: "חונא", כפי שמצוי בהלכות פסוקות.

⁸⁰ וכן בשאר כ"י: רבא.

⁸¹ השוה יבמות עא,א.

⁸² בכ"י כתוב: "קרתגני", וכן בעין יעקב. החלפת ט'ת מצוי בהלכות פסוקות, במלים זרות, כגון "קתיגור".

⁸³ בנוסח שבדפוס, הוא ההמשך של דרשת ר' יונתן. ובשאר כתבי היד: "א"ר נחוניא". ואכן ביומא עב,ב ר' חנינא דורש אותה דרשה, אך ממקרא אחר, תהלים יט:י.

⁸⁴ בכ"י כתוב שמו "רב גדול". מצוי בכ"י כתוב שמו "רב גדל".

⁸⁵ כך גם במדרש תהלים קלד.

⁸⁶ כאן ממשיך כתב היד בדף בודד שבקמברידג' T-S F2(1), 155. הוא הדף האחרון של הספר, שכן צידו השני ריק.

חטאת ואשם. אמר רבא: [א' האכ'] האי לעולה (למנחה), עולה ומנחה מיבעי ליה אלא אמר רבא: כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה ולא מנחה [ולא חטאת] ולא אשם. אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: זאת תורת החטאת, וזאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת (ו) כל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

מתני. נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח, ובעולת עוף אשה ריח ניחוח, ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין (לבו) ⁸⁷ [אדם את דעתו] ⁸⁸ לשמים.

(גמ') . אמר ר' זירא ⁸⁹: מאי קראה מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל. רב אדא בר (אהבה) [אבא] אמר, מהכא: ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליו [כי אם ראות עיניו] ⁹⁰. תניא, אמר רבי שמעון בן עזאי: בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות, שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים [לא אלהיך] ⁹¹ אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק, (ו) נאמר בשור הגס אשה ריח ניחוח, ובעוף הדק אשה ריח ניחוח, ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין [אדם] את (לבו) [דעתו] לשמים. ושמא (תאמר) [יאמר אדם]: לאכילה הוא ⁹² צריך, ת"ל: אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, ונאמר: כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיו שדי עמדי האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה, לא אמרתי אליכם: זבחו (כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני) [אילא כדי שאומר ויעשה רצוני. דבר אחר] ⁹³ לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם (אתם זובחים), שנאמר: לרצונכם תזבח(ה) ⁹⁴ ו⁹⁵. (דבר אחר: לרצונכם תזבחהו – לרצונכם זבחו, לדעתכם זבחו) ⁹⁶ כדבעא מיניה שמואל מרב הונא: מנין למתעסק בקדשים שהוא פסול שנאמר: ושחט את בן הבקר, (שתהא שחיטה לשם בן בקר); ⁹⁷ אמר לו: זו בידינו הוא, לעכב מנין ת"ל: לרצונכם תזבח(ה) ו, לדעתכם זבחו. הדרן עלך הרי עלי עשרון וסליקא לה מסכת מנחות.

⁸⁷ וכן בנוסח המצוי בברכות ה, ב; יז, א; שבועות טו, א.

⁸⁸ כך בכל נוסחאות שבמשניות שבכ"י, ובפירוש הרמב"ם, ובמלאכת שלמה, עיי"ש. בכ"י גרס כן גם להלן בגמ' במאמר של ר' שמעון בן עזאי. וכן גרס שם בלקט הגדות התלמוד (קושטא רע"א).

⁸⁹ בכ"י כתוב: "ר' זורא", כפי שמצוי בכ"י עתיקים.

⁹⁰ הפסוק הושלם גם בעין יעקב. וייתכן שמכאן עיקר הדרשה.

⁹¹ וכן במקור הדרשה, ספרי פנחס סוף פס' יב (מהד' הורוביץ עמ' 191-192).

⁹² בכ"י במקום תיבה זו, יש תיבה אחרת המתחילה באות א', וכל השאר חסר מחמת פגימת הדף.

⁹³ קרוב יותר ללשון הדרשה שבספרי, הן בתוכן הדברים "אמרתי לך זבח לי בשביל לעשות רצונך", והן בסדר ה"דבר אחר" כאן. וכן בפירוש הרמב"ם לויקרא א: ט גרס כבכ"י. אולם בעין יעקב ובלקט אגדות התלמוד גרסו גם בני ספרד בנוסח המצוי. וכן ברש"י כאן ובילקוט שמעוני קדושים רמז תר"ד.

⁹⁴ בנוסח המצוי נדרש מויקרא יט: ה. בנוסח שבכ"י נדרש משם כב: כט. בספרי שם יש עדי נוסח לכאן ולכאן.

⁹⁵ כל המימרא חסרה בכ"י, ואפשר שהוא טעות העתקה ע"פ הדומות.

⁹⁶ בכ"י חסר מסקנת הדרש. והיא נמצאת במימרא המקבילה בזבחים מז, א; חולין יג, א. ובירושלמי קידושין א: ה "לרצונכם" – פרט למתעסק. ושמא גם כאן חסר בטעות ע"פ הדומות.

